

รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

The Model of Organic Vegetable Career Development of Thai Family for Sustainable Development

นภาพรณ์ บัวแก้ว (Napaporn Buakaew)*

ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (Chaiyos Paiwithayasiritham)**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงาน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ และพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิจัยรายกรณีในลักษณะของพหุเทศกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ สมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ จำนวน 238 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 36 คน และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบบประเมินรูปแบบ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสังเกต ประเด็นการสนทนากลุ่มย่อย และแบบสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า สภาพการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์มีการบริหารในรูปคณะกรรมการ รวมทั้งมีกฎระเบียบสำหรับใช้เป็นแนวปฏิบัติ สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ 1) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม 2) กระบวนการเรียนรู้ 3) ปริมาณการผลิต 4) คุณภาพผลผลิต 5) การวางแผนการผลิต 6) การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต 7) การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค 8) การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม 9) ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต 10) การจัดองค์กร 11) การบริหารจัดการ และ 12) การสนับสนุนจากหน่วยงาน ส่วนวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ 1) การรวมกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ 2) การวางแผนการผลิต 3) การบริหารจัดการที่ดี 4) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม 5) ตลาดที่มั่นคงและช่องทางการตลาดหลายช่องทางในการเข้าถึงผู้ซื้อ/ผู้บริโภค และ 6) กระบวนการเรียนรู้ สำหรับรูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ปัจจัยสนับสนุน 4) ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนทรัพยากร

* นักศึกษาปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

A student of the Doctoral Degree of Philosophy Program in Development Education, Faculty of Education, Silpakorn University, E-mail: napaporn.bu@gmail.com

** อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Thesis Adviser: Associate Professor Dr., Faculty of Education, Silpakorn University

(3) ทูทางปัญญา และ (4) ทูทางสังคม 5) กระบวนการโดยให้ความสำคัญกับการดำเนินการ 12 ประการ ได้แก่ (1) การวางแผนการผลิต (2) ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต (3) กระบวนการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม (5) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม (6) ปริมาณการผลิต (7) คุณภาพผลผลิต (8) การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (9) การจัดการองค์กร (10) การบริหารจัดการ (11) การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และ (12) การสนับสนุนจากหน่วยงาน และ 6) ผลลัพธ์ 3 ด้านคือ (1) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (2) ความยั่งยืนด้านสังคม และ (3) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้การประเมินรับรองรูปแบบโดยมีผลการประเมินภาพรวมของรูปแบบทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The purposes of this research were to study the performance conditions, the factors affected the success of organic vegetable career development, the best practices and to develop the model of organic vegetable career development of Thai family for sustainable development. The procedure employed the mixed methods research between quantitative research and qualitative research by means of case study research of multisite multicase studies. The samples used were 238 members of organic vegetable career groups, 36 key informants and 15 eminent persons. The instruments used questionnaire, evaluation form, documentary analysis form, observation form, focus group guideline and interview form. The data were analyzed by frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, multiple regression analysis and content analysis.

The results of this research revealed that the performance conditions of organic vegetable career groups were to develop organic vegetable career. Organic vegetable career groups had managed in the form of official committee. Moreover, the regulations are regarded for the performance. The factors affected the success of organic vegetable career development of Thai family for sustainable development consisted of: 1) production planning, 2) organic standards certification system, 3) learning process, 4) participation in group, 5) best practice in farm, 6) production quantity, 7) product quality, 8) post harvest management, 9) organization management, 10) administration management, 11) consumer needs marketing and 12) organization support. The best practices of organic vegetable career development of Thai family for sustainable development were 1) working group of organic vegetable career development, 2) production planning, 3) good administration management, 4) best practice in farm, 5) stable market and many marketing channels access to the consumers and 6) learning

process. The model of organic vegetable career development of Thai family for sustainable development comprised: 1) Principle, 2) Objective, 3) Support Factors, 4) Input consisted of: (1) human capital; (2) resource capital; (3) intellectual capital; and (4) social capital, 5) Process consisted of 12 components: (1) production planning; (2) organic standards certification system; (3) learning process; (4) participation in group; (5) best practice in farm; (6) production quantity; (7) product quality; (8) post harvest management; (9) organization management; (10) administration management; (11) consumer needs marketing; and (12) organization support and 6) Outcome consisted of: (1) environment sustainability; (2) social sustainability; and (3) economic sustainability. Additionally, this model evaluation is certified by eminent persons that the overall model in four specific aspects were at the high to the highest level.

Keywords: Model of Organic Vegetable Career Development, Sustainable Development

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเริ่มตั้งแต่การพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนถึงฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีข้อเท็จจริงที่ยอมรับกันดังที่สรุปว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” เป็นภาพสะท้อนความจริงให้เห็นถึงการพัฒนาดำเนินการกระแสนโยบายของตะวันตก ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลอย่างรุนแรง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศทั้งในด้านกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและด้านแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนจากการมุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักมาเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมมีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับทุกมิติทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุลซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยและนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ยังคงยึดหลักการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยึดหลักการพัฒนาอย่างบูรณาการเป็นองค์รวมทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันและเสริมรากฐานด้านต่างๆ ให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคง

และยั่งยืนเพื่อประโยชน์สุขของคนในสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

การพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมของประเทศไทยทำให้ความยากจนของประชาชนลดลง แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวจะสูงขึ้นแต่ยังมีความเหลื่อมล้ำที่สูงอยู่ทั้งด้านรายได้และทรัพย์สิน (ปราณี ทินกร, 2555) การพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมเป็นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวจะเน้นกำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงส่วนอื่นๆ ในสังคมเกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย อาทิ ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาครอบครัวปัญหายาเสพติด เป็นต้น ปัญหาการเมืองการปกครอง ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาโลกร้อน ปัญหาปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ ผลของการใช้ยากำจัดศัตรูพืชทำให้มีปัญหามลพิษตามมาและปัญหาที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่เป็นการทำลายวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างสิ้นเชิงเป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ ซึ่งสังคมมนุษย์ทุกวันนี้ขาดความสมดุลในทุกด้านเพราะมุ่งเน้นต่อการผลิตหรือเศรษฐกิจ เพียงด้านเดียว จึงส่งผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน วิถีชีวิต จิตใจ วัฒนธรรม การศึกษา สังคม สิ่งแวดล้อมการเมือง เศรษฐกิจ ปัญหาที่ตามมาคือ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจส่งไปไม่ถึงคนยากจน สิ่งแวดล้อมถูกทำลายทำให้เกิดภัยพิบัติที่รุนแรงและสังคมเสื่อมทรามลง สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการพัฒนาที่ผิดแนวทาง (มานิต กิตติงจิต, 2555)

สังคมไทยแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม และต่อมาระบบเกษตรกรรมในประเทศไทยมีรูปแบบที่เปลี่ยนจากระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมมาเป็นเกษตรกรรมแผนใหม่หรือเกษตรกรรมเคมีเป็นเกษตรกรรมกระแสหลักจุดเปลี่ยนดังกล่าวได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของเกษตรกรส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปเน้นการลงทุนจำนวนมากทำให้เกษตรกรเกิดภาวะหนี้สินและไม่สามารถดำรงชีพได้อย่างเพียงพอ ยังส่งผลให้เกิดความเสียหายด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศเนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมากตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้เกิดข้อสรุปที่ประจักษ์แล้วว่าเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่ได้รับ การส่งเสริมเป็นกระแสหลักกลับไม่สามารถทำให้เกษตรกรเลี้ยงตัวเองได้ทั้งยังได้รับผลตรงข้ามคือเกิดภาวะหนี้สินและครอบครัวแตกแยก (พงษ์ธร โพธิ์พูลศักดิ์, 2554)

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำการเกษตรในรูปแบบใหม่ในประเทศไทยประกอบกับทิศทางการพัฒนาทั้งของโลกและในประเทศได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นตามกระแสความห่วงใยสุขภาพ การบริโภคอาหารปลอดภัย และมุ่งไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนมากขึ้นทำให้เกษตรกรบางส่วนที่ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบต่างๆ จากการทำการเกษตรเคมีได้มีการรวมกลุ่มและตัดสินใจทำเกษตรกรรมทางเลือกเป็นการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี สามารถพัฒนาแนวคิดจากระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัวไปสู่การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายพัฒนาระบบการผลิตในรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อการพึ่งตนเองและยกระดับการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรอินทรีย์ถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีศักยภาพเพื่อการพัฒนาการเกษตรของไทยอย่างยั่งยืนที่ทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความมั่นคงและความปลอดภัยในสุขภาพโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของกระแสความต้องการผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ในประเทศและต่างประเทศจะทำให้พัฒนาไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2558)

ในประเทศไทยนโยบายการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลได้ดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 แต่ผลการดำเนินงานตามแผนไม่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งนโยบายส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ที่ไม่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงานของภาครัฐตั้งแต่การส่งเสริมให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ทำให้ความรู้ในการจัดการผลผลิตหรือการแปรรูปผลผลิต การจัดการระบบชลประทาน การดูแลในยามที่มีปัญหาจากภัยธรรมชาติ รวมทั้งการหาตลาดในประเทศหรือต่างประเทศ และการจัดการด้านราคาที่ยุติธรรม (สุณัฐวิทย์ น้อยโสภณ, 2558)

ผักเป็นสินค้าเกษตรและอาหารที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจประเภทหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งประเทศไทยถือเป็นแหล่งผลิตและส่งออกสินค้าผักและผลไม้อินทรีย์ไทยมีศักยภาพในการเติบโตได้อีกมากในตลาดต่างประเทศโดยมีตลาดส่งออกสำคัญในสหภาพยุโรปเนื่องจากการส่งออกผักและผลไม้อินทรีย์ของไทย ยังมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับการเติบโตของตลาดสินค้าอาหารอินทรีย์ในสหภาพยุโรปที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี (สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, 2554) ผู้ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์จะมีโอกาสทางการตลาดสูงแต่ปัจจุบันพื้นที่ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทยยังมีไม่มากโดยเฉพาะพืชผักและไม้ผลโดยมีแปลงปลูกพืชที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพียง 1,084 ไร่ รวมพื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นผักอินทรีย์ประมาณ 500 ไร่ เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน 300 ไร่ ไม้ผลอินทรีย์กว่า 100 ไร่ ยังมีชาเห็ดและสมุนไพรอินทรีย์ (กรมวิชาการเกษตร, 2558)

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีกรอบความคิดการพัฒนาเป็นมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้มีความเชื่อมโยงใช้เป็นทิศทางการพัฒนาของโลกใน 15 ปีข้างหน้าตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย 17 เป้าหมายคือ 1) ขจัดความยากจน 2) ขจัดความอดอยาก สร้างความมั่นคงทางอาหาร และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน 3) การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี 4) การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต 5) ความเท่าเทียมทางเพศ 6) น้ำและสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน 7) การมีพลังงานสะอาดใช้อย่างเพียงพอ 8) งานที่มีคุณค่าและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ 9) พัฒนาอุตสาหกรรม นวัตกรรมและโครงสร้างพื้นฐานให้พร้อม 10) ลดความเหลื่อมล้ำ 11) สร้างชุมชนเมืองที่ยั่งยืน 12) มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน 13) การดูแลสภาพภูมิอากาศ 14) การดูแลทรัพยากรทางน้ำ 15) ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศ 16) การสร้างความสงบความยุติธรรมและสถาบันที่เข้มแข็ง และ 17) สร้างความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากข้อมูลและสภาพปัญหาที่พบดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาศาสาวิชาพัฒนาศึกษาซึ่งมีการนำเอาการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆ จึงมีความสนใจทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการขยายผลสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการนำไปปรับและประยุกต์ใช้ได้จริงในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์อย่างกว้างขวางที่ทำให้สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอันนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยรายกรณีในลักษณะของพหุเทศกรณีศึกษา (Multisite Multicase Studies) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิจัยในพื้นที่ที่มีกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยที่มีสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เป็นครอบครัวที่ทำการประกอบอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่มีวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศและมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย จำนวน 3 แห่งคือ กลุ่มผักอินทรีย์ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทฤษฎีใหม่หัวใจอินทรีย์ จังหวัดนครปฐม

1.2 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูล

1.2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

1.2.1.1 ประชากร ครอบครัวที่ทำอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งได้รับการรับรอง มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย จำนวน 583 คน

1.2.1.2 กลุ่มตัวอย่าง สมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างมาจากการคำนวณโดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1973: 727) แล้วเทียบสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างกับประชากรจึงได้กลุ่มตัวอย่างในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในพื้นที่ภาคเหนือ จำนวน 114 คน สมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 64 คน สมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในพื้นที่ภาคกลาง จำนวน 55 คน และสมาชิกกลุ่มอาชีพ พืชผักอินทรีย์ในพื้นที่ภาคใต้ จำนวน 5 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 238 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling)

1.2.1.3 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ที่มีความรู้ และประสบการณ์ในการทำวิจัยด้านการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์และผู้ที่มีบทบาทด้านการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ในระดับชุมชนทำการประเมินรูปแบบ จำนวน 15 คน

1.2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพทำการวิจัยกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่มีวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) และมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยซึ่งสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำการศึกษาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ประธานกรรมการ และสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ จำนวน 36 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ และ 2) แบบประเมินรูปแบบ

สำหรับแบบสอบถามที่มีลักษณะของคำถามแบบมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยมีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) มีค่าตั้งแต่ 0.6-1.00 และการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) (Cronbach, 1970: 161) ได้ค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม ทั้งฉบับเท่ากับ .9205 แยกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพ พืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .8885 และตอนที่ 3 ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .9369

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารใช้ในการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) แบบสังเกตใช้ในการสังเกตในพื้นที่ (Observation) ประเด็นการสนทนากลุ่มย่อยใช้ในการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) และแบบสัมภาษณ์ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

3. การจัดกระทำข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

3.1.1 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์มาจัดระเบียบข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์ โดยข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้เทคนิคทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

3.1.2 ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินรูปแบบที่ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์มาจัดระเบียบข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การสังเกต การสนทนากลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพมาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Pattern Matching) รวมทั้งการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) ในการสร้างข้อสรุป พร้อมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

ผลการวิจัย

1. สภาพการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเกษตรอินทรีย์มีใน 2 ลักษณะคือ การรวมกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เนื่องจากการทำอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นพืชเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมีในการเกษตรทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างแก่ครอบครัวในเรื่องต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสุขภาพ รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีการใช้สารเคมี จึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อปรับเปลี่ยนไปทำอาชีพเกษตรอินทรีย์ร่วมกัน และการรวมกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์แล้วมีความต้องการของตลาดเฉพาะด้านสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น จึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อทำอาชีพเกษตรอินทรีย์ร่วมกันการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพการทำเกษตรอินทรีย์ และมีกิจกรรมการดำเนินงานสนับสนุนการทำอาชีพพืชผักอินทรีย์ทั้งในเรื่องการฝึกอบรมที่เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ จัดหาปัจจัยการผลิต การวางแผนการผลิตและการตลาด รวมทั้งมีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในลักษณะของสถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืน โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ และกลุ่มเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืน โดยสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์คือ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) เป็นหลัก และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (EU) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา (COR) ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ Organic Thailand รวมทั้งมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์มีคณะกรรมการ และโครงสร้างบริหารจัดการที่ชัดเจน มีกฎระเบียบ/ข้อตกลง และบทลงโทษในการดำเนินงาน รวมทั้งมีการบริหารจัดการโดยมีการประชุมกลุ่มเป็นประจำในเรื่องการผลิตการวางแผนการผลิตและการตลาด รวมทั้งกรณีมีปัญหานำมาปรึกษาหารือและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และใช้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มอาชีพเพื่อนำไปใช้ในการผลิตพืชผักอินทรีย์ นอกจากนี้มีการประชุมประจำปีเพื่อรายงานผลการดำเนินงานและการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย มีดังต่อไปนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครอบครัวที่ทำการประกอบอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย พบว่า

- 1) ปัจจัยด้านการปฏิบัติที่ดีในฟาร์มโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.51$, S.D.=0.61)
 - 2) ปัจจัยด้านกระบวนการเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.31$, S.D.=0.69)
 - 3) ปัจจัยด้านปริมาณการผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.63$, S.D.=0.74)
 - 4) ปัจจัยด้านคุณภาพผลผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.15$, S.D.=0.53)
 - 5) ปัจจัยด้านการวางแผนการผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.34$, S.D.=0.67)
 - 6) ปัจจัยด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.92$, S.D.=0.58)
 - 7) ปัจจัยด้านการตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.28$, S.D.=0.59)
 - 8) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมภายในกลุ่มโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.11$, S.D.=0.69)
 - 9) ปัจจัยด้านระบบมาตรฐานรับรองการผลิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.64$, S.D.=0.59) และ
 - 10) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.22$, S.D.=0.75)
- สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ด้วยวิธีการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า มีจำนวน 4 ปัจจัย โดยเรียงตามลำดับคือการวางแผนการผลิต ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต กระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม ได้ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ของปัจจัยที่ส่งผลต่อหรือพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย

ตัวแปรพยากรณ์	R	R ²	Adjusted R ²	R ² Change	b	B	T	P
การวางแผนการผลิต (X5)	.673	.454	.451	.454	.178	.389	6.488	.000
ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต (X9)	.715	.511	.507	.057	.099	.190	3.002	.003
กระบวนการเรียนรู้ (X2)	.733	.538	.532	.027	.079	.177	3.373	.001
การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม (X8)	.744	.553	.545	.015	.070	.156	2.819	.005
Constant= 2.828		Sb= .115						

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนตามลำดับความสำคัญของตัวแปรที่นำเข้ามาสมการ พบว่า การวางแผนการผลิต (X5) ได้รับคัดเลือกเข้ามาสมการเป็นลำดับที่ 1 สามารถพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้ร้อยละ 45.40 ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต (X9) ได้รับคัดเลือกเข้ามาสมการเป็นลำดับที่ 2 สามารถพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.70 กระบวนการเรียนรู้ (X2) ได้รับคัดเลือกเข้ามาสมการเป็นลำดับที่ 3 สามารถพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพ พืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.70 และการมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม (X8) ได้รับคัดเลือกเข้ามาสมการเป็นลำดับที่ 4 (ลำดับสุดท้าย) สามารถพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรพยากรณ์ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.50 ซึ่งสมการดังกล่าวสามารถพยากรณ์ความสำเร็จ ในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยได้ร้อยละ 55.30 และสามารถเขียนเป็นสมการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$\hat{Y} = 2.828 + .178 (X5) + .099 (X9) + .079 (X2) + .070 (X8)$$

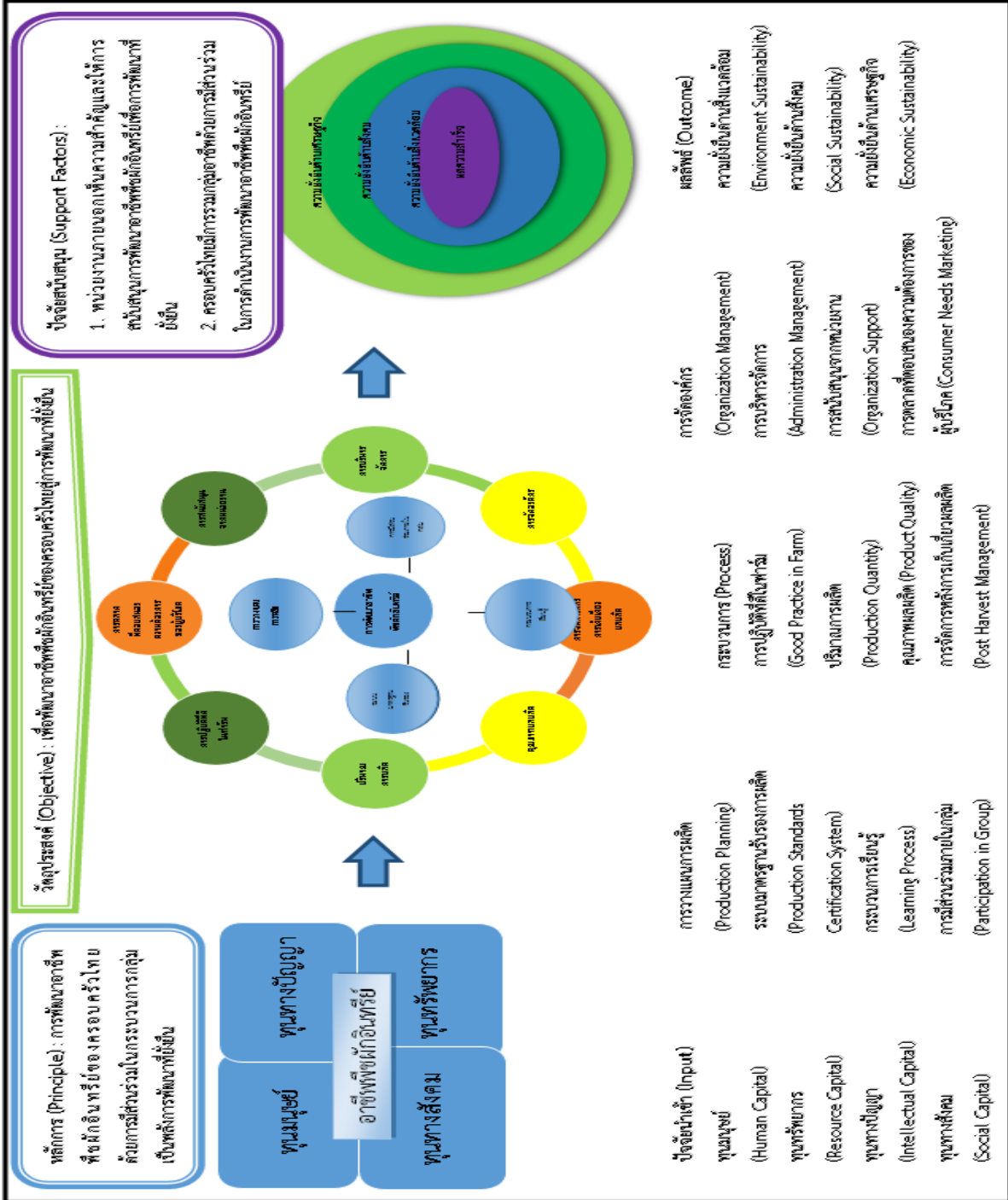
$$Z_Y = .389 (Z_{X5}) + .190 (Z_{X9}) + .177 (Z_{X2}) + .156 (Z_{X8})$$

2.1.2 ความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย พบว่า ระดับความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเกิดความยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.68$, S.D.=0.31) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพ พืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเกิดความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.86$, S.D.=0.30) รองลงมาคือ ความยั่งยืนด้านสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.73$, S.D.=0.37) และความยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.46$, S.D.=0.47) ตามลำดับ

2.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยมีจำนวน 12 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม 2) กระบวนการเรียนรู้ 3) ปริมาณการผลิต 4) คุณภาพผลผลิต 5) การวางแผนการผลิต 6) การจัดการหลัง การเก็บเกี่ยวผลผลิต 7) การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค 8) การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม 9) การจัดองค์กร 10) การบริหารจัดการ 11) ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต และ 12) การสนับสนุนจากหน่วยงาน ซึ่งการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยประสบความสำเร็จเกิดความยั่งยืนทั้ง 3 ด้านคือ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนด้านสังคม และความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

3. วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยมีในเรื่อง 1) การรวมกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เกิดการมีส่วนร่วมภายในกลุ่มกำหนดกฎระเบียบ การวางแผน การเข้าร่วมประชุม การตรวจสอบ และกำหนดราคาผลผลิตร่วมกัน 2) การวางแผนการผลิตของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในเรื่องชนิดและปริมาณการผลิตโดยแบ่งกระจายให้สมาชิกกลุ่มหลายคนรวมกันปลูกพืชผักอินทรีย์ให้มีผลผลิตที่เพียงพอกับความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง 3) การบริหารจัดการที่ดีในเรื่องการอบรมให้ความรู้เรื่อง การผลิต การวางแผนการผลิตและการตลาด รวมทั้งการตรวจสอบคุณภาพการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 4) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์มตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ 5) กลุ่มอาชีพ พืชผักอินทรีย์มีตลาดที่มั่นคงและช่องทางการตลาดหลายช่องทางในการเข้าถึงผู้ซื้อ/ผู้บริโภค และ 6) กระบวนการเรียนรู้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์

4. รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพสามารถนำมาสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพ พืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้แนวคิดของคีฟส์ (Keeves, 1988: 559-562) ในการสร้างรูปแบบ (Model) ได้ตั้งแผนภูมิ

แผนภูมิ รูปแบบการพัฒนาอาชีพที่อื่นที่ของคนไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมี การดำเนินงานที่ประกอบด้วย 1) หลักการ : การพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยด้วยการมีส่วนร่วมใน กระบวนการกลุ่มเป็นพลังการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) วัตถุประสงค์ : เพื่อพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 3) ปัจจัยสนับสนุน : (1) หน่วยงานภายนอกเห็นความสำคัญและ ให้การสนับสนุนการพัฒนา อาชีพพืชผักอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ (2) ครอบครัวไทยมีการรวมกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ด้วยการมี ส่วนร่วมในการดำเนินงานการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ 4) ปัจจัยนำเข้าจะต้องมีทุนในการดำเนินงาน ได้แก่ (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนทรัพยากร (3) ทุนทางปัญญา และ (4) ทุนทางสังคม และ 5) กระบวนการ ต้องให้ ความสำคัญกับการดำเนินงาน 12 ประการ ได้แก่ (1) การวางแผนการผลิต(2) ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต (3) กระบวนการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม (5) การปฏิบัติที่ดี ในฟาร์ม (6) ปริมาณการผลิต (7) คุณภาพผลผลิต (8) การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (9) การจัดองค์กร (10) การบริหารจัดการ (11) การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และ (12) การสนับสนุนจากหน่วยงาน โดยการทำงานต่างๆ ดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันจะส่งผลทำให้การพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทย ประสบความสำเร็จเกิด 6) ผลลัพธ์คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 ด้านคือ (1) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ครอบครัว ได้อยู่กับระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพและ การดำรงชีวิตสามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชผักอินทรีย์ มีความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อม และลด มลภาวะทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี (2) ความยั่งยืน ด้านสังคม ครอบครัวมีความอบอุ่นและเข้มแข็ง มี ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อสุขภาพไว้บริโภคภายในครอบครัว คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวดีขึ้น มีสุขภาพที่ดี มี ความสุขและช่วยเหลือตนเองได้ เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและ ร่วมมือกันก่อให้เกิดสังคมแห่งการเกื้อกูลใน การประกอบอาชีพ เกิดทุนทางสังคมที่สามารถแก้ไขปัญหาและมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี เป็นกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ มีผลผลิตเป็นอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อสุขภาพแก่ผู้บริโภคในสังคมเนื่องจากไม่มีสารเคมี ตกค้างในผลผลิต รวมทั้งมีการออมเงิน ในรูปกลุ่มอาชีพเพื่อไว้ใช้ในการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกกลุ่มอาชีพ พืชผักอินทรีย์และ (3) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวมีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีพได้อย่างต่อเนื่องและพึ่งตนเองได้ในการดำเนินชีวิตเป็นการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ทำให้ครอบครัวของสมาชิกกลุ่ม อาชีพพืชผักอินทรีย์ลดต้นทุนในการผลิต รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวมีผลผลิตที่ปลอดภัยต่อสุขภาพไว้บริโภค ภายในครัวเรือนก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ซึ่ง “รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นรูปแบบที่ ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้การรับรองรูปแบบโดยมีผลการประเมินภาพรวมของรูปแบบใน ด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.53$, S.D.=0.64) ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.47$, S.D.=0.51) ด้านประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.53$, S.D.=0.64) และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.27$, S.D.=0.70) ผลการประเมินภาพรวมของรูปแบบทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุดถึงมากที่สุด จึงสามารถนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้ในพื้นที่ของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยที่นำไปสู่ การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ดังนั้น การนำรูปแบบ

(Model) ดังกล่าวไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ต่างๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงกลุ่มบุคคล บริบท และสภาพทางกายภาพของพื้นที่เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จได้

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินการ 12 ประการ ประกอบด้วย 1) การวางแผนการผลิต 2) ระบบมาตรฐานรับรอง การผลิต 3) กระบวนการเรียนรู้ 4) การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม 5) การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม 6) ปริมาณการผลิต 7) คุณภาพผลผลิต 8) การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต 9) การจัดการศัตรู 10) การบริหารจัดการ 11) การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และ 12) การสนับสนุนจากหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุพเยาว์ โตศิริ (2553) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบความสัมพันธ์ของการจัดการระบบนิเวศเกษตรอินทรีย์จากกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรต้นแบบ พบว่า ครอบครัวของเกษตรกรประสบความสำเร็จในอาชีพเกษตรอินทรีย์ต้องมีการดำเนินการในเรื่องการปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม กระบวนการเรียนรู้ ปริมาณการผลิตที่เพียงพอ และผลผลิตที่มีคุณภาพ งานวิจัยของชยาพร วัฒนศิริ และคณะ (2553) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของไทย พบว่า การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินการ ได้แก่ การวางแผนการผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต การตลาดที่เอื้อกับความต้องการของผู้บริโภค การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ระบบมาตรฐานรับรองการผลิตที่ชัดเจนและเหมาะสม และการสนับสนุนจากหน่วยงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง งานวิจัยของชนิตา พันธุ์มณี และคณะ (2554) ได้วิจัยเรื่องการศึกษากระบวนการผลิตและความยั่งยืนของเกษตรอินทรีย์ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า การผลิตพืชอินทรีย์ที่เหมาะสมของเกษตรกรเกิดความยั่งยืนต้องมีการปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม มีการรวมกลุ่มกระบวนการเรียนรู้ในกระบวนการผลิต และตลาดหลายช่องทาง งานวิจัยของบุญร่วม คำจันทร์ราช (2554) ได้วิจัยเรื่องกิจกรรมในฟาร์มเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในชนบท พบว่า เกษตรกรประสบผลสำเร็จในการทำอาชีพเกษตรอินทรีย์มีการปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม กระบวนการเรียนรู้ ผลผลิตมีคุณภาพ การวางแผนการผลิต และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน งานวิจัยของ รุ่งนภา กำเพ็ญ (2556) ได้วิจัยเรื่องปัจจัยความสำเร็จในการจัดการสวนผักอินทรีย์ของกลุ่มกัลยาณมิตรด้วยระบบ Community Supported Agriculture (CSA) พบว่า การทำอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จต้องมี การจัดการ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ในการผลิตผักอินทรีย์ ปริมาณการผลิต คุณภาพผลผลิต การวางแผนการผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ระบบมาตรฐานรับรองการผลิต และการสนับสนุนจากหน่วยงาน งานวิจัยของรุ่งฤดี รัตนาวิไล (2556) ได้วิจัยเรื่องการวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จด้านการผลิตและการตลาด ในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า การผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จต้องมีการดำเนินการในเรื่องการปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม ปริมาณการผลิต คุณภาพผลผลิตตรงตามความต้องการของผู้ซื้อ การวางแผนการผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต การตลาด และการรวมกลุ่ม งานวิจัยของภาณุพันธุ์ อินแก้ว และคณะ (2557) ได้วิจัยเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จในการผลิตผักปลอดสารพิษและผักอินทรีย์ในจังหวัดนครปฐม : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก พบว่า การจัดการในการผลิตผักอินทรีย์ให้เกิดความสำเร็จที่นำไปสู่ประสิทธิภาพด้านคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องดำเนินการในเรื่องการจัดการภายในฟาร์ม คุณภาพผลผลิต

การวางแผนการผลิต การตลาดที่คำนึงถึงผู้บริโภค การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม และระบบมาตรฐานรับรองการผลิต และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zachary Schrank (2013) ได้วิจัยเรื่องตลาดล่วงหน้า : การเคลื่อนไหวตลาดเฉพาะของขบวนการอาหารเกษตรอินทรีย์ของท้องถิ่น พบว่า เกษตรกรมีตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในท้องถิ่น ทำให้อยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของจันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา (2558) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุขในจังหวัดนครปฐม พบว่า ตัวแบบการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุขในจังหวัดนครปฐมในเรื่องการจัดการทางการผลิตมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุขในวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครปฐม อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม (2560) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม พบว่า แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีประเด็นหลักๆ ในการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการองค์กร 2) ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด 3) ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและบริการ และ 4) ด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำรูปแบบการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ของครอบครัวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ในภูมิภาคต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาดูบริบท เงื่อนไของค์ประกอบ ศักยภาพด้านต่างๆ ของพื้นที่นั้นอย่างรอบด้าน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ทั้งด้านการผลิตและการตลาดพืชผักอินทรีย์
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการตลาดพืชผักอินทรีย์ให้ผู้บริโภคเข้าถึงได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว จะก่อให้เกิดช่องทางการตลาดใหม่และเป็นการตลาดที่กว้างขึ้น
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนการดำเนินงานแก่กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์เพื่อการพัฒนาและต่อยอดอาชีพพืชผักอินทรีย์เป็น การยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้เป็นอาชีพที่มั่นคงในระยะยาว
5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนการดำเนินงานแก่กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ โดยให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรมและดูงานในการประกอบอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่ได้รับมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ และควรมีการประชาสัมพันธ์และให้คำแนะนำปรึกษาแก่กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่ต้องการ ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างกว้างขวาง เข้าถึงได้ง่าย และมีการปฏิบัติได้จริง
6. หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันในการดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ขยายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐคือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต้องมีบทบาทในการส่งเสริมและการสนับสนุนการพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์โดยบูรณาการ

การดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภายในกระทรวง และหน่วยงานภายนอก เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

- ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ของประเทศไทยในลักษณะการเชื่อมโยงกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ทุกภูมิภาคของประเทศไทยเป็นเครือข่ายระดับประเทศในการพัฒนาอาชีพกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ทั้งในด้านการผลิตตามมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ การตลาด และการแปรรูปผลผลิตพืชผักอินทรีย์เป็นการต่อยอดเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม การเรียนรู้ในลักษณะของสถาบันการเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้เกิดบูรณาการและเกิดการขยายเครือข่ายอาชีพพืชผักอินทรีย์ซึ่งจะก่อให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพซึ่งกันและกันได้มากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพในรูปแบบกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ทั้งในด้านการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และการตลาดแบบครบวงจร โดยให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา

3. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เกี่ยวกับการพัฒนาตลาดพืชผักอินทรีย์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในทุกภูมิภาคของประเทศไทยเพื่อนำไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จทั้งการผลิตและการตลาดแบบครบวงจรได้

4. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอาหาร เพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้วิถีเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น โดยให้กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์และชุมชนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาเพื่อการต่อยอดในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มของอาชีพ พืชผักอินทรีย์

5. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้ด้านนวัตกรรมการผลิตพืชผักอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จเพื่อการนำองค์ความรู้ไปขยายผลการดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้เพิ่มมากขึ้น

6. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาสถาบันการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของกลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จเพื่อนำองค์ความรู้ไปขยายผลการดำเนินงานพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้เพิ่มมากขึ้น และเป็นแนวทางแก่กลุ่มอาชีพพืชผักอินทรีย์อื่นๆ จะได้นำไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพพืชผักอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนทุนในการค้นคว้าวิจัย ประจำปี 2559 จากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมวิชาการเกษตร. (2558). **ข้อมูลผลงานสำคัญของหน่วยงานระดับกระทรวงฯ**. เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก http://www.doa.go.th/main/index.php?option=com_advertisementboard&task=show_alone_category&Itemid=1&limitstart=165
- จันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา. (2558). “แนวทางการจัดการที่มีคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์ด้านการอยู่ดีมีสุขในจังหวัดนครปฐม.” **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** 8, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม): 2039-2053.
- ชนิตา พันธุ์มณี และคณะ. (2554). **การศึกษาระบบการผลิตและความยั่งยืนของเกษตรอินทรีย์ในเขตภาคเหนือตอนบน**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชยาพร วัฒนศิริ และคณะ. (2553). **การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของไทย**. นนทบุรี: ศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญรวม คำจันทร์ราช. (2554). “กิจกรรมในฟาร์มเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในชนบท.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**.
- ปราณี ทินกร. (2555). “ความเหลื่อมล้ำในภาคของโลกาภิวัตน์.” **เอกสารประกอบโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่องการใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองอธิบายความไม่เป็นธรรมทางสังคม จัดโดยคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 25 กรกฎาคม**.
- พงศ์ธร โพธิ์พูลศักดิ์. (2554). “การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.” ใน **ชุมชนพลวัต โครงการสื่อความรู้จากคลังวิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่ม 3 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: ดี.เค.ปรีนติ้งเวิลด์**.
- ภาณุพันธุ์ อิ่นแก้ว และคณะ. (2557). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการผลิตผักปลอดสารพิษและผักอินทรีย์ในจังหวัดนครปฐม : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2558). **เกษตรอินทรีย์**. เข้าถึงเมื่อ 11 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.stou.ac.th/OADThailand/about.aspx>
- มานิต กิตติจุงจิต. (2555). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตแห่งความสมดุล**. กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์.
- ยุพเยาว์ โตศิริ. (2553). “รูปแบบความสัมพันธ์ของการจัดการระบบนิเวศเกษตรอินทรีย์จากกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรต้นแบบ.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**.

- รัฐภาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2560). “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม.” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 10, 1 (มกราคม-เมษายน): 994-1013.
- รุ่งนภา กำเพ็ญ. (2556). “ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการสวนผักอินทรีย์ของกลุ่มกัลยาณมิตรด้วยระบบ Community Supported Agriculture (CSA).” วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่งฤดี รัตนวิไล. (2556). “การวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จด้านการผลิตและการตลาดในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดฉะเชิงเทรา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)**. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้ง.
- สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. (2554). **เส้นทางสายอินทรีย์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์.
- สุนัฐวิทย์ น้อยโสภณ. (2558). “เกษตรอินทรีย์ โอกาสการส่งออกของเกษตรกรไทยในตลาดโลก.” วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยธนบุรี 9, 18 (มกราคม-เมษายน): 83-91.

ภาษาต่างประเทศ

- Cronbach, Lee. J. (1970). *Essentials of Psychological Testing*. 3rd ed. New York: Harper and Row.
- Keeves, Peter J. (1988). *Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook*. Oxford England: Pergamon Press.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. 3rd ed. New York: Harper and Row.
- Zachary Schrank. (2013). “An Inverted Market: Niche Market Dynamics of the Local Organic Food Movement.” Doctor of Philosophy. Faculty of the School of Sociology. Graduate College, University of Arizona.